

Beleidsplan 2019-2022

Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam

Voorwoord

Voor u ligt het meerjarige beleidsplan van Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam voor de periode 2019 tot en met 2022. De stichting beoogt de toegankelijkheid en het gebruik te bevorderen van de oudste archieven van onze hoofdstad, om zo de kennis over middeleeuws Amsterdam te vergroten en onder een zo breed mogelijk publiek te verspreiden.

In aanloop naar de viering van 750 jaar stad Amsterdam in 2025 wil de Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam een bijdrage leveren aan het beter leren kennen van de Amsterdamse samenleving in de late Middeleeuwen. Vooral de sociale kant van de middeleeuwse samenleving staat daarbij centraal.

In dit beleidsplan licht de stichting toe hoe zij haar doelstellingen in de komende jaren wil realiseren. Zij neemt samen met andere organisaties verschillende projecten en activiteiten onder handen, waar de benodigde financiering voor wordt gezocht. In een jaarlijks verslag zal de stichting over dit alles verantwoording afleggen, naast het tussentijds delen van voortgangsberichten op haar website.

De stichting is in najaar 2018 opgericht door Bas de Melker, die helaas het verschijnen van dit beleidsplan niet meer heeft mogen meemaken. Om zijn grote kennis van middeleeuws Amsterdam te borgen worden in dit plan ook enkele concrete projecten genoemd waar hij de aanzet voor heeft gegeven.

Namens Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam en de Raad van Toezicht,

drs Patrick Vlegels, directeur;

drs Jinna Smit, voorzitter Raad van Toezicht.

4 maart 2019

1 Beleidskader

1.1 Inleiding

Amsterdam wordt wel de hoofdstad van de Gouden Eeuw genoemd, over de stad Amsterdam in deze periode is dan ook veel gepubliceerd. Middeleeuws Amsterdam is minder bekend bij het brede publiek, al stelde journalist en schrijver Geert Mak: 'Amsterdam is nooit een echte middeleeuwse stad geweest. [...] Amsterdam was vanaf het allereerste begin een moderne stad, bewoond door burgers die zelfstandig en eigenwijs genoeg waren om hun eigen boontjes te doppen.'¹ Maar al werd in de middeleeuwen de basis gelegd voor het huidige Amsterdam, de meeste mensen hebben hier geen weet van. De Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam wil hier verandering in brengen, daarbij richt de stichting zich in eerste instantie op de archieven van gasthuizen, kloosters en andere religieuze of charitatieve instellingen.

In geen enkele andere Hollandse stad was de toename van het aantal religieuze instellingen in de tweede helft van de veertiende en de eerste helft van de vijftiende eeuw zo groot als in Amsterdam. Het Mirakel van Amsterdam betekende niet alleen een stevige impuls voor het religieuze leven van de stad, maar droeg ook bij aan de economische groei, de sociaal-maatschappelijke dimensie en de ruimtelijke ontwikkeling. De archieven van de religieuze instellingen geven zodoende niet alleen inzicht in het religieuze leven, maar, bijvoorbeeld, ook in financieringsstromen, de directe zorg voor de medemens en de zwakkeren in de maatschappij en de topografische ontwikkeling. Door deze bronnen beter toegankelijk te maken kunnen zowel wetenschappelijke onderzoekers als geïnteresseerden in het verleden van onze hoofdstad hun kennis verrijken. Het middeleeuwse Amsterdam komt in een nieuw daglicht te staan.

Het laatste jaar van de middeleeuwen in Amsterdam is voor de stichting helder bepaald op 1578, het jaar van de Alteratie van Amsterdam. Veel instellingen kwamen in protestantse handen en kregen nieuwe namen. Kloosters werden eigendom van de stad en kregen een nieuwe bestemming als bijvoorbeeld tuchthuis of weeshuis.

Het verzorgingsgebied van middeleeuws Amsterdam strekt zich uit tot andere huidige gemeenten langs de Amstel: Ouderkerk aan de Amstel en Amstelveen worden nadrukkelijk betrokken bij de projecten, en daarnaast de diverse historische verenigingen in Amsterdam en omstreken.

1.2 Statutaire doelstelling

De Stichting Middeleeuwse Archieven Amsterdam (hierna: SMAA) heeft tot doel de toegankelijkheid, beschikbaarheid en het gebruik te bevorderen van de middeleeuwse archieven van en over de stad Amsterdam, opdat de kennis van het middeleeuwse Amsterdam vergroot en verspreid wordt onder een zo breed mogelijk publiek.

1.3 Missie

SMAA zorgt ervoor dat mensen binnen en buiten Amsterdam bewust gemaakt kunnen worden van hoe de stad in haar eerste eeuwen functioneerde. Zij maakt de parallellen tussen heden en verleden zichtbaar op maatschappelijke thema's als welvaart, zorg, jeugd, migratie, integratie, diversiteit en gemeenschapszin - of juist de verschillen. Zo draagt SMAA eraan bij dat kennis van de geschiedenis

¹ G.L. Mak, *Een kleine geschiedenis van Amsterdam* (Amsterdam 1995, p.50).

van de eigen stad als een spiegel kan werken voor een ieder die in de stad van nu leeft, en daarmee aan het versterken van de binding tussen stedeling, stad en stedelijke samenleving.

1.4 Visie

SMAA realiseert haar doelstelling door projecten te initiëren, te organiseren en uit te laten voeren, en door binnen en buiten deze projecten partijen met elkaar te verbinden die actief of betrokken zijn bij de middeleeuwse geschiedenis van Amsterdam.

SMAA organiseert twee soorten projecten, die elkaar dienen te versterken. Enerzijds inhoudelijke projecten voor ontsluiting van archieven en bronnenpublicaties; anderzijds projecten die een digitale infrastructuur creëren voor de beschikbaarheid en het gebruik van de projectresultaten.

In haar projecten heeft SMAA geen uitvoerende, maar een faciliterende rol. SMAA neemt het initiatief voor projecten en draagt zorg voor de organisatie en financiering ervan, maar voert deze niet zelf uit. De uitvoering ervan geeft zij in opdracht aan marktpartijen of zelfstandigen met de juiste expertise of draagt zij op aan samenwerkingspartners in de wetenschappelijke wereld, zoals universiteiten of instituten gelieerd aan de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen.

SMAA beheert de (digitale) projectresultaten niet zelf, maar sluit aan bij een bestaande infrastructuur. Dit gebeurt in nauwe afstemming met andere instellingen in Amsterdam, zoals het Stadsarchief en Huygens-ING. SMAA kan haar doelstelling maximaal realiseren alleen wanneer zij een optimale samenwerking tot stand brengt met samenwerkingspartners: de beheerders van de archieven (archiefdiensten, bibliotheken), universiteiten en wetenschappelijke instituten. Dit verhoogt de kwaliteit van de projecten en het gebruik van de eindresultaten ervan.

1.5 Beleidsdoelstellingen 2019-2022

SMAA heeft drie beleidsdoelstellingen bepaald voor de periode 2019-2022: archiefontsluiting, bronnenpublicaties en onderzoeksplatforms.

1.5.1 ARCHIEFONTSLUITING

SMAA stelt zich ten doel om de Amsterdamse middeleeuwse archieven en collecties op een zodanige wijze te ontsluiten, dat de gegevens die zij bevatten over personen, topografie en instellingen direct of indirect voor iedere gebruiker vindbaar worden.

1.5.2 BRONNENPUBLICATIES

SMAA wil de meest waardevolle en unieke bronnen binnen de ontsloten archieven en collecties digitaal publiceren op een zodanige wijze dat zij zowel voor de wetenschap als het brede publiek bruikbaar en begrijpelijk zijn. Naast de digitalisering van de originele bronnen betekent dit het verzorgen van bijvoorbeeld zowel een transcriptie als een hertaling in modern Nederlands bij een selectie van de bronnen. Zo worden deze bronnen niet alleen bruikbaar voor wetenschappers, maar ook voor het algemene publiek.

1.5.3 ONDERZOEKS- EN GEBRUIKERSPLATFORMS

SMAA wil digitale onderzoeksplatforms en *communities* laten inrichten die toegankelijk zijn voor iedere wetenschapper en iedere geïnteresseerde leek. Dit kunnen nieuwe platforms zijn die SMAA laat ontwikkelen door externe partijen of bestaande platforms die SMAA verrijkt met de binnen haar projecten geproduceerde inhoud. De onderzoeksplatforms hebben drie functies:

- het raadplegen van de resultaten van de projecten van SMAA;
- het publiceren van notities of studies op basis van het materiaal op de onderzoeksplatforms;
- het uitwisselen van informatie, met de mogelijkheid tot interactieve discussie.

2 Projecten

SMAA zal haar beleidsdoelstellingen concretiseren in enkele projecten en activiteiten. Deze kunnen in de beleidsperiode - afhankelijk van tijd en middelen - stapsgewijs worden uitgevoerd. SMAA wil met gebruik van al opgebouwde kennis een projectorganisatie opzetten die de projectactiviteiten uitvoert: inventariseren en transcriberen van de middeleeuwse bronnen uit de Amsterdamse archieven om zo belangrijk erfgoed voor Amsterdam te conserveren en toegankelijk te maken. Bij de projecten worden studenten van universiteiten, vrijwilligers en professionals betrokken om bij te dragen aan kennisontwikkeling van de stad in de breedste zin van het woord. De projecten betreffen een combinatie van archiefontsluiting, bronnenpublicaties en het beschikbaar stellen van onderzoeksresultaten op onderzoeks- en gebruikersplatforms.

2.1 Archiefontsluiting

Bij het ontsluiten van archieven gaat het om het toegankelijk maken hiervan via een inventaris, een al dan niet gedetailleerde toegang met overzicht van vindplaats en korte inhoud. SMAA richt zich in eerste instantie op de archieven die in het proefschrift van Bas de Melker aan de orde komen.² Het gaat om meer dan tienduizend akten die door nadere ontsluiting en digitale beschikbaarstelling ervan voor veel Amsterdammers en andere geïnteresseerden nieuwe verhalen zullen vertellen. De hertaling naar modern Nederlands van de oorspronkelijke tekstbronnen ondersteunt dit doel.

In zijn proefschrift geeft De Melker een korte opsomming. De 14de- en 15de-eeuwse oorkonden zijn in zes grote en een aantal kleinere delen bewaard gebleven in de Amsterdamse instellingsarchieven.

De twee rijkste archieven zijn die van het Burgerweeshuis en van de Gasthuizen. Het weeshuisarchief bevat de relatief ongeschonden archieven van het Kartuizerklooster en het St. Luciënklooster en enkele fragmenten van de H.-Stedekapel en de daarin gevestigde broederschappen. De twee grote Amsterdamse gasthuizen van St. Pieter en O.L. Vrouwe verwierven de goederen en bijbehorende archieven van de kloosters van respectievelijk de Oude Nonnen en de Nieuwe Nonnen. Na de fusie van beide gasthuizen in 1582 kwamen de gasthuisarchieven en deze twee kloosterarchieven in een fonds.

Een derde belangrijk fonds is dat van het St.-Jorishof en het Leprozenhuis, in de Middeleeuwen bekend als het St.-Nicolaasgasthuis.

Het vierde archievencomplex is van de Hervormde Gemeente van Amsterdam, waarin het omvangrijke en belangrijke archief van de memoriemeesters van de Oude Kerk is achtergebleven. Ook bevat het allerlei documenten uit de archieven van altaren, stichtingen en andere instellingen binnen de parochiekerken, zoals de getijdenmeesters.

Het vijfde grote middeleeuwse archieffonds is dat van het Begijnhof, de enige katholieke instelling die na de Alteratie in 1578 kon blijven bestaan.

Het zesde fonds is dat van de regenten van de Huiszittenhuizen, rechtsopvolgers van de huiszitten- of armmeesters van de Amsterdamse parochies tot 1578.

² B.R. de Melker, *Metamorfose van stad en devotie. Ontstaan en conjunctuur van kerkelijke, religieuze en charitatieve instellingen in Amsterdam in het licht van de stedelijke ontwikkeling, 1385-1435* (Amsterdam 2002, nog niet uitgegeven proefschrift).

Gasthuisarchieven Amsterdam

Het eerste project van SMAA is het project Gasthuisarchieven Amsterdam, in nauwe samenwerking met Stadsarchief Amsterdam. Uitgangspunt is het onderzoeksmateriaal en de kennis die De Melker tussen 1991 en 2002 tijdens zijn promotieonderzoek opgebouwd heeft. Dit onderzoeksmateriaal bestaat uit duizenden digitale bestanden, waaronder ook transcripties en soms zelfs kant en klare wetenschappelijke edities van de belangrijkste en meest bijzondere bronnen uit de gasthuisarchieven. Er ligt dus al heel veel klaar - en voor allerlei andere bronnen is al het fundament gelegd voor wetenschappelijke uitgave en hertaling. De studie van De Melker plaatst de religieus-institutionele en devotieele ontwikkelingen in het licht van de totale stedelijke ontwikkeling, waarbij ook de vroegste geschiedenis van Amsterdam tot circa 1375 is behandeld. Hij heeft van de daaropvolgende ruime halve eeuw de veelheid aan relaties tussen stad en kerkelijke, religieuze en charitatieve instellingen onderzocht.

Het vindbaar en leesbaar maken van de documenten in de Amsterdamse middeleeuwse Gasthuisarchieven opent een venster naar de oorsprong van de identiteit van Amsterdam als sociale stad. Deze bronnen bevatten informatie over de stad, de bewoners, de topografische ontwikkeling en over de medische en maatschappelijke zorg in de Middeleeuwen.

Foto: Stadsarchief Amsterdam

De planning van de voorgenomen archiefprojecten van SMAA is als volgt:

- 2019-2020: Middeleeuwse Gasthuisarchieven Amsterdam
- 2020-2021: De archieven van het Kartuizerklooster, het St.-Luciënklooster en de Kapel ter Heilige Stede
- 2021-2022: De middeleeuwse archieven in het archief van het Begijnhof
- 2022: De archieven van het St.-Jorishof, het St.-Nicolaasgasthuis en het Paulusbroedersklooster

Op de langere termijn voorziet SMAA de ontsluiting van de vroegste inbrenregisters en cliëntdossiers van de Weeskamer, 1468-1529.

2.2 Bronnen- en andere publicaties

In de beleidsperiode wil SMAA een aantal bronnen (digitaal) uitgeven. De globale planning van deze publicaties is als volgt:

2020: Parels uit de Amsterdamse gasthuisarchieven

2020: Proefschrift Bas de Melker, *Metamorfose van stad en devotie*

2021: Het Liber Benefactorum van het Kartuizerklooster, 1392-1566

-Deel 1: 1392 Terugblik op de eerste 20 jaar van het klooster. Alle schenkingen

-Deel 2: tot 1550 Jaarlijkse registratie van schenkingen/aalmoezen

-Deel 3: professiones: Klooster intredingen van monniken en lekenbroeders (van iedereen een biografie) + registratie van wat die mensen inbrachten bij intreding in het klooster

2022: De rekeningen van Dirk Simonsz., schout van Amsterdam, 1388-1393

SMAA heeft de wens om op de langere termijn nog andere uitgaven te realiseren:

- Amsterdamse necrologia en memorieboeken van de Oude Kerk

Deze documenten zijn verspreid. Een vindplaats is bijvoorbeeld de bibliotheek van Manchester.

Koppelen aan de appendix van het memorieboek (register in steno van welke graven door welke priester begaan moesten worden) en het memorieboek van de memoriemeesters van de Oude Kerk.

- Leggers van de Amsterdamse kerken, kapellen en kloosters

Het Kartuizer klooster heeft 2 leggers die zeer informatief zijn, bijvoorbeeld in de 15^e eeuw wordt veel nog steeds niet op schrift gesteld. In de leggers zijn rechtshandelingen en de personen die daarbij betrokken waren vastgelegd.

2.3 Onderzoeks- en gebruikersplatforms

2019-2022: Digitaal onderzoeksplatform Middeleeuws Amsterdam

2021-2022: Een kadaster van middeleeuws en vroegmodern Amsterdam 1333-1578, zodat meer informatie beschikbaar komt over de bewoningsgeschiedenis van deze panden.

Bezien wordt of ook bronnen in andere (archieff)instellingen over middeleeuws Amsterdam beschikbaar zijn voor het onderzoeksplatform, met een integrale koppeling. SMAA wil initiatieven verbinden tussen onderzoekers in binnen- en buitenland, zodat op het platform een levendige uitwisseling van informatie plaatsvindt en over specifieke thema's gediscussieerd kan worden.

Het uiteindelijke doel is een online weergave van de kaart van middeleeuws Amsterdam, een sociale kaart met allerlei informatie over personen en instellingen, die op andere niveaus bekend zijn, of nog volkomen onbekend. Het stratenpatroon van de stad kent op deze kaart meerdere lagen, waar onderzoekgegevens van archeologie tot bebouwde omgeving tot geo-informatie in beschikbaar zijn.

Als mooi voorbeeld dient het project *Amsterdam Time Machine*, waar SMAA de onderzoekresultaten mogelijk aan kan verbinden. In deze *hub* worden historische data over Amsterdam op virtuele wijze aan elkaar gelinkt en via geografische en 3D representaties zichtbaar gemaakt. Onderzoekers, ICT- en erfgoedprofessionals werken in dit project samen, met als doel een online tijdreis te realiseren door Amsterdam door de eeuwen heen. Daarbij kan worden ingezoomd op wijken, straten, huizen met zelfs en blik op de bewoners en interieurs uit het gekozen tijdvak.

3 Middelen

3.1 Organisatie

SMAA wordt (onbezoldigd) bestuurd door drs Patrick Vlegels. Als directeur legt hij verantwoording af aan de raad van toezicht. De raad van toezicht vergadert tenminste tweemaal per jaar.

SMAA beoogt een adviesraad aan zich te binden met het oog op fondsenwerving en ambassadeurschap voor door de stichting geëntameerde projecten en activiteiten.

3.2 Financiën

SMAA beschikt over een bescheiden eigen vermogen. Het streven is voor de projecten diverse fondsen te werven en gezamenlijk met andere organisaties gebruik te maken van bestaande expertise. SMAA zal daarnaast de gemeenten in haar verzorgingsgebied benaderen voor subsidies voor haar jaarlijkse exploitatiekosten. Andere mogelijke inkomstenbronnen zijn donaties of baten uit verkoop van publicaties.

Meerjarenbegroting SMAA 2019-2022

Lasten	in vier jaar:	
Exploitatielasten stichting	€	20.000
Kosten archiefontsluiting	€	240.000
Kosten bronnenpublicaties	€	180.000
Kosten onderzoek- en gebruikersplatforms	€	15.000
Onvoorzien	€	5.000
Totaal	€	460.000
Baten		
Subsidies exploitatie	€	20.000
Fondsen / subsidies archiefontsluiting	€	240.000
Fondsen / subsidies bronnenpublicaties	€	180.000
Fondsen / subsidies onderzoek- en gebruikersplatforms	€	15.000
Overige inkomsten	€	5.000
Totaal	€	460.000
Saldo baten / lasten	€	0

3.3 Communicatie

De digitale onderzoeks- en gebruikersplatforms worden in samenwerking met partners ontwikkeld, zoals Stadsarchief Amsterdam, Huygens-ING, de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit. SMAA heeft een eigen website www.middeleeuwsamsterdam.nl en zal ook via de social media haar activiteiten onder de aandacht brengen. Dankzij (digitale) bronnenpublicaties en gerichte publiciteit maakt SMAA informatie over de middeleeuwse geschiedenis van onze hoofdstad bekend bij de inwoners en andere belangstellenden. Via de website en social media kunnen zij kennis nemen van de projecten en activiteiten van SMAA en haar samenwerkingspartners.

Jaarlijks organiseert SMAA verschillende activiteiten in Amsterdam. Deze bijeenkomsten dienen voor het presenteren van nieuwe onderzoeksgegevens en het onder de aandacht brengen van de stichting. Dit gebeurt in de vorm van een lezing, een debat of een publieksactiviteit zoals een bijzondere rondleiding of presentatie op locatie.

Het streven is de activiteiten van SMAA ook buiten het centrum van de stad te houden. De marketing van SMAA richt zich op wetenschappers, de professionele onderzoekers en erfgoedprofessionals, maar daarnaast zeker ook op het brede publiek, variërend van liefhebbers tot de geïnteresseerde leek.

Foto: Stadsarchief Amsterdam